

Epistemologija migrantske krize

Abstract

Migrant Crisis and Colonialist Abyssal Thinking

The 2015/2016 migrant crisis has exposed the inefficacy of the European Union's political institutions. Combined with the Greek financial crisis and the exit of the United Kingdom from the Union, this turn of events indicated a move towards a (not yet consensual) "new Europe". Within this transition, the negative populist and racist motives, whose victims are mostly the migrants, have been building up. The governmental agencies, with support from the media, but also with the backing of so-called "expert opinions", have been treating migrants in a very specific manner, which this article tackles from the standpoint of post-colonial epistemologies. These epistemologies reveal an instrumental and manipulative attitude towards the populations in distress, the logic of borders and the building of abysses between the cultures, the strengthening of racist hierarchies, but also the abandonment of the foundations of the Enlightenment by social sciences and the replacement of these foundations with technocratic regulations. The article presents the epistemology of the South and militant research as possible means of surpassing the objectification of migrants and the inclusion of their voices into the process of building the future of a different Europe.

Keywords: migrations, refugees, refugee crisis, epistemology of the South, militant research, abyssal thinking

Darij Zadnikar has a PhD in Philosophy. He works on radical political theory, philosophy of education, and publishes for marginalized individuals. His professional position is on the Faculty of Education of the University of Ljubljana, but he is dedicated to global activism. (darij.zadnikar@gmail.com)

Povzetek

Migrantska kriza 2015/2016 je razgalila neučinkovitost političnih institucij Evropske unije in poleg grške finančne krize in izstopa Združenega kraljestva iz EU nakazala prehod k neki še ne konsenzualni »novi Evropi«. V tem prehodu se krepijo negativni populistični in rasistični nagibi, katerih žrtve so predvsem migranti. Državne institucije, podprte z mediji in domnevno »strokovnimik« argumentacijami, ravnajo z migranti iz povsem določenih izhodišč, ki se jih to besedilo loteva s stališča postkolonialne epistemologije. Ta razkriva instrumentalni in manipulativni odnos do populacij v stiski, logiko mej in tvorjenja prepadov med kulturami, krepitev rasističnih hierarhij, pa tudi, kako se znanost odreka razsvetljskim temeljem v imenu tehnokratske regulacije. Besedilo v epistemologiji Juga in militantnem raziskovanju vidi možnost preseganja procesa objektiviranja migrantov in vključevanja njihovega glasu tudi v oblikovanje drugačne Evrope.

Ključne besede: migracije, begunska kriza, epistemologija Juga, militantno raziskovanje, prepadno mišljenje

Darij Zadnikar je doktor filozofije, ukvarja se z radikalno politično teorijo, filozofijo edukacije in pisanjem za marginalce. Zaposlen je na Pedagoški fakulteti Univerze v Ljubljani, zavezan pa globalnemu aktivizmu. (darij.zadnikar@gmail.com)

Begunska in migrantska kriza, ki je v Evropi kulminirala v letih 2015 in 2016, je imela dve podobi: na eni strani tisto privilegirano, ki jo je oblikovala administrativna, pokroviteljsko humanitarna in represivna biooblast, in na drugi strani »odspodnjo«, solidarno, ki množicam, ki so bile v eksodusu, ni odrekala glasu in dostojanstva. Dominacija privilegiranega pristopa se je iztekla, kot to vidimo danes, v popolnoma drugačno Evropo, ki je v veliki meri izgubila svoje humanistične perspektive, podlegla fašističnemu populizmu in nacionalizmu, obnovila notranje meje in jih utrdila z rezalnimi žicami, ter na splošno zamenjala elementarno solidarnost in empatijo ljudstva s sovražno govorico in nasilništvom drhali, ki si išče sebi primerne politične vodje. Ta tako imenovana migrantska in begunska kriza¹ ne pretresa zgolj Evrope, temveč je neločljiv del globalizacijskih procesov in njihovih režimov gospodstva, ki jih spremlja vrsta stereotipov in predsodkov.² Medtem ko so se dominantni in uradni diskurzi sprva še izogibali rasističnim izjavam, pa je kljub temu bilo mogoče zaznati izrazito klišejski pristop, ki je temeljil na objektiviranju, ki je ljudi spreminjal v predmet biooblastne manipulacije. Tak pristop in temu ustrezna medijska reprezentacija sta poglobila paranoidno razliko med avtohtonostjo domačinov in grozečimi prišleki. Žal je temu podlegel tudi pomemben del strokovne javnosti, ki je sledila politiki objektiviranja in servisiranja oblastnih postopkov. Tovrstni strokovni servis se je praviloma omejil zgolj na površinsko »znanje«, ki ponuja preproste resnice (begunci kot varnostna grožnja) in hitre rešitve (rezalne žice). Predsodki namreč temeljijo prav na površinskosti »spoznanj«, pa čeprav se lahko skrivajo za še tako primerno empirično »metodologijo«. »Globlje« spraševanje, v filozofskem in resnično znanstvenem pomenu besede, zadeva *epistemološko* raven problema. Epistemološka raven pa je pri privilegiranem pristopu prezrta in odveč, ker denuncira površnost prepričanj, ki naj bi v svoji preprostosti bila »praktična« ali celo »razumna«, dejansko pa so praviloma represivna. Teoretski projekt se torej bolj kot z beguncem in migrantom ukvarja z mentalnimi konstrukcijami – neredko temačnimi fantazmami –, ki podpirajo omenjeno popredmeteno ravnanje s preseljenimi populacijami.

Ni težko dojeti logike in razlogov, ki spravljajo milijone ljudi v gibanje, proč od doma in v negotovo prihodnost. Vojne, podnebne spremembe in družbeno-ekonomski razkroj celih regij ogrožajo življenje ljudi ter jih oropajo upanja na dobro življenje (εὐδαιμονία). Njihov človeški motiv je skupen, a zgodbe ljudi, ki se premikajo, so različne. Za navidezno singularnostjo obstaja pluralnost naracij. Ksenofobno in rasistično nasilje do beguncev navadno temelji na zanikanju tega

¹ Manuela Bojadžijev in Sandro Mezzadra sta v prispevku *'Refugee crisis' or crisis of European migration policies?* (Bojadžijev in Mezzadra, 2015) opozorila, da je »begunska kriza« prej fabrikacija evropskih vlad in institucij kot soočenje z realnimi možnostmi reševanja problemov beguncev.

² Za primer lahko vzamemo razlikovanje na pogojno »sprejemljive« begunce in »sumljive« migrante, četudi je usoda ljudi daleč bolj zapletena. Kam bi uvrstili podnebne begunce iz Sahela, ki jih že desetletja pesti suša, ali pa vse bodoče žrtve podnebnih sprememb?

univerzalnega upanja in na redukciji raznovrstnosti osebnih zgodb na preprosto, praviloma grozečo³ podobo Drugega in se na splošno vključuje v širjenje kulture strahu (Furedi, 2003).

Politični kontekst na poti v »Novo Evropo«

V razvitem svetu oziroma na globalnem Severu, kamor se steka del beguncev, ljudje navadno povsem napak menijo, da je tam njihov poglavitni cilj. Resnica je, da večina ljudi beži v prva najbližja pribežališča v lastni ali sosednjih državah. Ta begunska taborišča, ki so največkrat skrita očem »razvitega« Severa, so pomanjkljivo oskrbovana, ljudje, ki tam obtičijo, pa so prepuščeni negotovemu statusu podaljšanega pregnanstva. Na primer: trenutni podatki za sirsko državljansko vojno kažejo 270.000 mrtvih, sedem milijonov interno preseljenih, 4,2 milijona eksternih beguncev in 13 milijonov ljudi, ki potrebujejo zunanjo pomoč.⁴ Državljska vojna se je začela leta 2011 in je bila, tako kot »arabska pomlad«, navdušeno sprejeta pri zahodnih silah, še zlasti pa pri državah, ki so bile vpletene v kolonialno preteklost Sirije. Taiste države se zdaj pritožujejo, da jih ogrožajo »poplave« beguncev in migrantov. Ta »poplava« je prešla schengensko mejo avgusta 2015, torej leta za tem, ko so bila sirska begunska taborišča v Libanonu, Jordaniji in Turčiji potisnjena v pozabo, tako kot pred tem že številna taborišča pozabljenih vojn. Balkanski begunski koridor se je odprl pozneje.⁵ Sprožila ga je tudi ekspanzivna in agresivna notranja in regionalna politika Turčije, pa tudi takratne spremembe v grški vladni politiki, ki je sprva zavračala idejo o evropski trdnjavi. Šele od tedaj je večina medijev in vladajočih elit EU začela širiti podobo naravne katastrofe (»poplave«, »valovi«, »cunamiji« beguncev), ne glede na to, da bi bilo število beguncev obvladljivo za takšno gospodarsko in politično velesilo, če bi obstajal vsaj minimalen in pravočasen skupni evropski solidarnostni odziv. Ni pa za politike EU in vzpostavljeno javno mnenje problem zgolj upravljanje beguncev – še pomembnejše se jim zdi ohranjanje nevidnosti, ki je bila zagotovljena, ko so bili ti natlačeni v oddaljenih taboriščih »sredi ničesar«. To načelo nevidnosti je bilo

³ Ljudje, ki so izpostavljeni resničnim življenjskim grožnjam, so zdaj sami preformulirani v fantazmagorične groznje.

⁴ V začetku leta 2017 se je v kurdski samoupravni kanton Afrim, po invaziji turške vojske in proturške Svobodne sirske armade (dejansko džihadistov, ki podpirajo Erdoğana), ter na drugi strani ofenzive večletničnih Sirskih demokratičnih sil (večinoma pa kurdske YPG in YPJ) proti Raki, prestolnici ISIS-a, z obeh smeri stekalo na tisoče beguncev. Lokalne oblasti, ki so pod blokado Turčije na severu in Asada ter džihadistov na jugu, ne dobivajo za te begunce skorajda nikakršne pomoči.

⁵ Balkanska pot se je migrantom zaprla marca 2016, na pobudo avstrijske in slovenske vlade, da se »jez« prestavi na makedonsko mejo z Grčijo in tako zapusti »padlo« schengensko grško mejo s Turčijo. Tej zapori je sledil kontroverzni sporazum EU s Turčijo o vračanju in »izmenjavi« beguncev, ki ga je, med drugim, ostro obsodila UNHCR, ker krši mednarodne sporazume o beguncih.

resno ogroženo tedaj, ko so bili schengenski jezovi preplavljeni.

K manipulaciji z migranti in begunci je pripomoglo tudi prerivanje za pozicije v »novi Evropi«, ki še ni definirana. Nemška kanclerka Angela Merkel je bila po dvomljivi zmagi nad grško demokracijo pri »pogajanjih« o reprogramiranju dolga junija 2015 soočena z neodločno in zmedeno reakcijo evropskih voditeljev glede vprašanja beguncev. Ti se niso mogli zediniti niti o minimalnih kvotah beguncev, ki bi jih sprejele posamezne države. Desničarskih in populističnih vodij Vzhodne Evrope⁶ ni bilo sram najbolj nizkotnih ksenofobnih in rasističnih diskurzov, ki jim nismo bili priča vse od časa nacističnih režimov. Desnica v zahodni Evropi je temu hitro sledila in prebila varljivi videz uradne politične spodobnosti s hujskaškimi diskurzi. Nefunkcionalnost institucij EU v primeru grške dolžniške krize in begunske krize, okrepljena na eni strani z nekooperativnostjo vzhodnoevropskih članic in na drugi z Brexitom, je naredilo *post-Evropo* še kako verjetno. Subalterni rasizem, ki je bival pod uradno liberalno-demokratsko ureditvijo »Evrope vrednot«, je z vso silo izbruhnil tudi v zahodnih državah, od Skandinavije do Britanije, ki naj bi bili zibelki tolerance in inkluzije.

Medtem ko se je nemška kanclerka Angela Merkel pokazala kot neizprosna do grških dolžnikov, se je zagotovo želela prikazati v drugačni luči ob primeru begunske krize. Skupno sporočilo bodoči post-Evropi, bodisi na primeru Grčije ali pa beguncev, je bilo, da je Nemčija sposobna odločnega ravnanja in reševanja ključnih evropskih zadev, skratka, da vodi Novo Evropo. Pri tem moramo upoštevati tudi ozadje specifično nemškega reševanja demografske krize. Če pustimo ob strani preseljevanje milijonov nemških beguncev ob porazu leta 1945 in ekonomsko migracijo zlasti v šestdesetih in sedemdesetih letih 20. stoletja, ki v manjši meri poteka še danes, je indikativen sprejem stotisočev bosanskih in drugih beguncev balkanske vojne v devetdesetih. Potem, ko so zahodne sile pacificirale regijo in oblikovale nekaj protektoratov in napol samostojnih pojugoslovanskih držav, so bili ti begunci poslani nazaj. A ne vsi. Tisoči »uporabnih« delavcev, praviloma v merilih kapitalne reprodukcije, so bili integrirani z možnostjo bolj permanentnega bivanja ali celo državljanstva. Tovrstno filtriranje ne/uporabnih populacij ni novost pri upravljanju migracij ter pomeni pomembno možnost pri premagovanju grozečega demografskega upada na celini.⁷ Takšna politika temelji na bifurkaciji na center in periferijo, kot je to v svojem delu opredelil Immanuel Wallerstein (2007: 76–89), ali rečeno naravnost – stoji na močnih (post-, neo-) *kolonialnih* temeljih.

⁶ Šlo je za iste politike ali vsaj politike iste ideološke provinience, ki so kot »koalicija voljnih« leta 2003 podprli zasedbo Iraka s strani ZDA in njenih zaveznikov. Ta zasedba je še danes eden temeljnih razlogov za trajajoče etnične in verske spopade v regiji.

⁷ Tovrstno ekonomistično argumentacijo le redko sprejme domača populacija, ki je že desetletja pod pritiskom neoliberalne in zategovalne politike ter zato dovzetna za populistično avtoritarno propagando, ksenofobijo in fašizem.

Kolonialistično zapiranje kultur

Drugi v podobi migrantov in beguncev prestopajo meje kolonialnega uma. Ti ljudje so lahko sprejeti le, če ostajajo znotraj okvirov podrejenosti. A tudi tu bi morali ostati diskretni, ponižni in nevidni, kot služinčad v viktorijanski vili. Kar zadeva njihovo bivanje na oni strani meje, v njihovi domovini, pa je to lahko romantizirano⁸ v smislu *orientalizma* (Said, 1994), ali pa se upodablja ambivalentno, podobno kot so od devetnajstega stoletja naprej opisovali severnoameriške staroselce: kot »plemenite divjake«.

Kolonialna nadoblast evropskih držav se je redkokdaj izvajala neposredno. Kolonialistični izkoriščevalci so se opirali na obstoječe ali pa na novo ustvarjene domače elite, na vzpostavljanje novih ali poglobljanje starih družbenih razlikovanj. Velik del te sheme je preslikan v tako imenovani »multikulturalizem«, ki se je v postkolonialni dobi uveljavil znotraj severnih metropol. Kolonialistična predpostavka je zaključenost kultur, ki zahteva privilegirane posrednike in razlagalce. V Britaniji že dalj časa traja javna polemika glede tamkajšnjih islamskih šeriatskih odborov. Ti imajo namreč omejeno uradno in posvetovalno vlogo pri določenih zadevah zasebnega prava, kot so na primer ločitve in druge družinske zadeve. Tako se ohranja fiktiven videz avtonomije muslimanskih migrantskih skupnosti, pogosto v škodo žensk, saj naj bi bil patriarhat integralni del te kulture. Patriarhalnost ima še vedno močno vlogo med tradicionalnimi in konservativnimi kristjani, je pa bila v Evropi dvajsetega stoletja v veliki meri premagana z emancipacijskim delovanjem žensk. To je v določeni meri spremenilo tudi značaj samega krščanstva, zlasti v protestantskih deželah, in ni pripomoglo zgolj k procesu moderne sekularizacije. Zakaj bi potem obravnavali islamske skupnosti kot zaprte kulture, ki bi potrebovale posebno pravno obravnavo in institucije? Emancipacijski boj muslimank je prav tako močan in težak, kot je bil in je še vedno pri kristjankah ali sekulariziranih ženskah, zato je slišati tudi njihov glas proti tovrstnim odborom v Britaniji. Zapiranje »tujih« kultur v zahodnih metropolah pripomore h getoizaciji in ohranjanju nevidnosti – z izjemo eksotične ponudbe kulinarike in folklore. Podobnost z živalskimi vrtovi ni naključna. Živalski vrtovi so obori divjine in ograje so njihove ključne konstrukcije. Enaka »logika« se ohranja pri kolonialnem umu, ki ustvarja prevladujoč ideološki okvir razvitega Severa in ki ga je portugalski filozof Boaventura de Sousa Santos (2014: 118–135) poimenoval *prepadno mišljenje* (*abyssal thinking*).

Prepadno mišljenje

Če je tako, potem se zastavlja vprašanje, na kateri strani prepada ali ograje stojimo, opazujemo, mislimo in delujemo?

⁸ Med tovrstno romantiziranje spada tudi demonizacija Drugega.

S stališča Severa je na naši strani področje logike in doumljivega reda, ki sta dostopna znanstvenemu raziskovanju. Druga stran, ki je divja, je pretežno nedoumljiva. Filozofska in znanstvena konstitucija moderne na Severu je bila od šestnajstega stoletja naprej tesno povezana z idejami človeške emancipacije od spon tradicije. Splošno sprejeto dejstvo je, da sta glavni lastnosti modernega evropskega subjekta njegova avtonomija in proaktivnost, kar je bilo izpeljano iz vsakodnevne eksistence meščana. Proaktivnost in avtonomijo modernega subjekta lahko ugotavljamo v emancipacijskih aspiracijah revolucionarjev ali pa tudi v prizadevanjih naravoslovcev, a tudi pri »podvigih« konkvistadorjev in drugih kolonizatorjev, vključno z misijonarji ter raznimi znanstveniki in inženirji, ki so se posvetili spreminjanju človeške in naravne divjine. Odsotnost te proaktivnosti in pasiven odnos do življenja sta poglobljena očitka ljudem na drugi strani ograje. Ta domnevna pomanjkljivost naj bi bila posledica odsotnosti zgodovinske izkušnje razsvetljenstva in moderne.⁹ Različni pristopi h konceptualizaciji in konstrukciji moderne subjektivnosti so ustvarili tudi različne koncepte Moderne in njenih institucij, državnosti ter konceptov suverenosti. Ne glede na to je motiv emancipacije bil od samega začetka konstitutiven za inovativne procese upravljanja. Dialektika med konstitucijo oziroma regulacijo buržoaznega življenja in emancipatoričnim prestopanjem danih omejitev je bila glavna značilnost družbenega in institucionalnega razvoja Severa, ki pa naj ne bi bila uporabna na oni strani kolonialne ograje, ki nas ločuje od »divje narave«. A takole je pogosto poudaril Murray Bookchin: naš odnos do narave je enak tistemu, ki ga imamo do ljudi.¹⁰ To drži tudi obrnjeno. Za kapitalistično moderno je narava zgolj divjina, ki jo je treba osvojiti in si jo podrediti za izkoriščanje virov, ali pa jo uporabiti za artistične romantizirane upodobitve in občudovanja. Na enak način so bili ljudje z druge strani ograje podrejeni tej logiki suženjstva in brezobzirnega izkoriščanja ali pa bili na voljo eksotiziranju. Medtem ko sta našo stran ograje označevali prizadevanje za emancipacijo in regulacija teh dosežkov, je bila druga stran dojeta kot izrecno nasilna in iracionalna.¹¹ Kategorialna razdelitev, ki jo vpelje de Sousa Santos, ne omogoči zgolj razumevanja preteklih kolonialnih razmerij, temveč tudi današnja mednarodna in medkulturna razmerja dominacije. Zato ni dovolj, da se bolj ali manj navidezno

⁹ Ti očitki so problematični, ker zanikajo racionalno sposobnost na splošno, vrhu vsega pa jo omejujejo na zelo ozko pojmovanje moderne. Pri mojih srečevanjih z uporniškimi skupnostmi Majev na jugovzhodu Mehike so staroselci pogosto poudarjali, da niso proti modernizaciji, da pa želijo sami odločati o načinih modernizacije. Ne sprejemajo ene same in prevladujoče neoliberalne poti, kar izražajo z geslom: »Za svet mnogoterih svetov!« (*»Para un mundo donde quepan muchos mundos.«*).

¹⁰ »Sama ideja o tem, kako nad naravo dominira človek, izhaja iz zelo resnične dominacije človeka nad človekom.« (Bookchin, 2005: 66)

¹¹ Podoba divje in nasilne, v osnovi iracionalne Drugosti ni omejena zgolj na žrtve kolonialne preteklosti in opisana z rasističnimi pojmi ali pa bolj prikritimi filozofemi, kot na primer, da »ti ljudje niso imeli svojega Razsvetljenstva«, temveč je prav tako prevladujoča pri interpretacijah o domnevni »nevladnosti« sodobnega Balkana, Latinske Amerike itn.

dekolonizira zgolj Jug, pomembno je, da se dekolonizira Sever, ki je nosilec gospodarske in vojaške nadmoči.

Premešana pomnožitev mej

Na tem mestu je treba na kratko opozoriti na dve zelo pomembni razliki glede na kolonialno in imperialistično preteklost. Ena zadeva umik emancipacijskih motivov, zlasti v okvirih znanstvenega razmišljanja, ter pretežno prevlado regulativnih motivov. Družboslovno razmišljanje in načrtovanje je zdaj v glavnem opustilo emancipacijsko imaginacijo. Prepuščeno nam je zgolj tehnokratsko upravljanje družbe, ki se interpretira kot neogibna nujnost, kar je, seveda, dokaj prozorno ideološko zavajanje. Družboslovje je prevzelo sodoben »empirični« (pozitivistični) značaj, ki ga je Gilles Deleuze smešil kot »marketing«. ¹² Druga razlika zadeva spremembo v postmoderni suverenosti, ki je odstavila prevladujočo vlogo nacionalne države in jo zamenjala z acentričnim globalnim Leviatanom, ki sta ga Antonio Negri in Michael Hardt (2001: xiv–xv) opisala kot *Imperij*. Slabljenje nacionalne države v času Imperija spremeni tradicionalne hierarhije in premeša tradicionalne meje in obstoječe ureditve. Na primer: odprava notranjih mejnih kontrol v večini članic EU vzpostavi schengenski mejni režim, ki v veliki meri presega prejšnje kontrolne točke z obsežnimi podatkovnimi bazami nadzora populacije in notranjega policijskega nadzora. Meje niso bile odpravljene, temveč pomnožene in razpršene, normalizirajo se skozi njihovo vsakdanjost. Ta premešana pomnožitev meja tudi premeša naše prepadno mišljenje tako, da »drugo stran« pripelje prav pred naš prag in omogoči racionalno dekonstrukcijo tega mišljenja s približevanjem ločnic, ki jih moramo premagati. Pri tem niso globalni mediji in druga razširjanja sprejemljivih srečevanj, kot sta turizem in kulturno prilaščanje, pogloblitveni izzivi za dekonstrukcijo prepadnega mišljenja, marveč *prosto gibanje migrantov*. Omejevanje tega prostega gibanja in ustvarjanje novih družbenih hierarhij je zdaj ključna naloga imperialne konstitucije, ki poskuša vzpostaviti in ohraniti eno obliko globalizacije na račun druge. ¹³ Ideološko upravičenje tovrstnih regulacij sega od določene vrste (multi)kulturnih študij, prek (multi)kulturnega potrošništva (industrija zabave, turizem) do vstajenja vseh vrst nacionalizma, ksenofobije, rasizma in fašizma. Družboslovje v takšnih okoliščinah rado izgubi emancipacijski motiv, postane »nepristransko in objektivno«, ter se zaveže zgolj regulaciji.

¹² Pripomba v tem kratkem in vplivnem članku o tem, da takšna »znanost« nima filozofskih in teoretskih konceptov, se nanaša na psevdoempirično ocenjevanje in statistično procesiranje podatkov, ki prevladuje v današnjem družboslovju. Glej Deleuze, 1992.

¹³ Sodobna alterglobalizacijska gibanja, ki so vzniknila v poznih devetdesetih letih prejšnjega stoletja, poudarjajo prav to protislovje med, na eni strani prostim pretokom denarja in blaga in, na drugi strani, omejitvah gibanja in migracij ljudi.

Reglativno družboslovje

Domnevna iracionalnost in nevladljivost (*ungovernability*) ljudi, ki prihajajo kot begunci z druge prepadne strani, legitimira rabo nasilja v našem neposrednem okolju. Predhodno so bile te prakse opisovane kot oddaljeno civiliziranje divjakov. Zdaj, ko se nam približa, to nasilje izgubi predikat iracionalnosti, tudi zato, ker ga izvajajo zahodne države, institucije in agencije. Človeški »material« se integrira v procese regulacije na podoben način kot naravni viri. Celo življenjsko nevarna rezalna žica je temu ustrezno preimenovana v »ovire za usmerjanje«. Ne glede na to semantično manipulacijo je tovrstno upravljanje migrantov vendarle vrsta nasilja, ki ljudi razčloveči in jim odvzame glas. Znanstveni pristopi so pogosto namenjeni tem vladnim upravljanjem populacij in podpirajo vzpostavljanje hierarhij, ki specificirajo načine družbenih integracij (ilegalni migrant, begunec, prosilec za azil, izbrisani, začasni migrantski delavec, žrtev trgovine z ljudmi itn.). Simbolno nasilje, ki je vključeno v znanstvene postopke, je mogoče ugotovljati na ravni dekontekstualizirane produkcije »podatkov«, ki nimajo ne glasu ne obraza. Nihče, ne državne agencije, ne humanitarne institucije, ne znanost, ne priznavajo *migrantov kot protagonistov lastnega gibanja*, v katerem so morali premagati številne izzive in ovire. Obravnavani so zgolj kot objekti, njihova človeška podoba, njihovi obrazi in zgodbe, njihovo prizadevanje za subjektivnost, se dojemajo kvečjemu za grožnjo. Moderna znanost, ki je bila izvorno utemeljena v emancipacijskih projektih, je postala, kot rečeno, znanost upravljanja družbe, menedžment posameznikov in populacij. Povsem nasprotno pa je bila emancipacijska plat vedno povezana in izvajana na podlagi solidarnosti. Solidarnost je mogoča le na komunikativni ravni, ki utemelji vzajemno priznavanje in dostojanstvo. Če torej hočemo ohraniti izvirne znanstvene motive in znanosti ne degradirati na kratkovidno in ničvredno manipulacijo s podatki, moramo pokazati na epistemološko izhodišče raziskovanja. To izhodišče presega običajno metodološko rezoniranje, ki jemlje epistemološko utemeljevanje za dano tako, da ga sploh ne reflektira. V primeru migrantov: kako je mogoče ignorirati to obilico identitet, pripovedi in izkušenj in jih zajeti v nekaj preprostih administrativnih in statističnih kategorij?

Premagovanje prepadnega zanikovanja

Epistemološka slepa pega prevladujočega empirističnega družboslovja izhaja iz določene raziskovalčeve samozavesti, občutja moči – dominance (*potestas*) –, ki temelji na varni in ritualizirani eksistenci znotraj, praviloma državno ali korporacijsko financiranih, univerz in podobnih institucij. S tega stališča se prek metodološko utemeljenih upravičenj omogoči in legitimira moč konceptualnega zajemanja realnosti z znanstveno klasifikacijo, poimenovanjem, ocenjevanjem, projekcijami itn. Ta moč razmeji znanstveno od psevdoznanstvenega, racionalno od neracionalnega, a pogosto brez kakršnih koli epistemoloških razjasnitev in tako, da druge

epistemologije niso priznane. Družbeno izključevanje (rasno, razredno, spolno itn.) dobi svojo »višjo« ideološko podobo v epistemološkem izključevanju drugih naracij, konceptov in kategorij. Najbolj problematična je pri tem »znanstvenem pogledu« trditev, da gre za objektivnost in nepristranskost. Treba jo je premagati z razjasnitvijo družbenih izhodišč raziskovanja in temu ustrezno opraviti svoje delo iz samega raziskovanega »objekta« in ne nad njim. Tako se ognemo objektivirajoči moči uporabe zunanjih konceptov na realnost in ukrotitev le-te v skladu z upravljalno močjo. Takšno dehumanizirano »objektivnost« je treba zamenjati z izvornim znanstvenim motivom povrnitve človečnosti in emancipacije z identificiranjem in projektiranjem različnih bojev za dostojanstvo. Heglovo idejo Zgodovine kot napredka ideje svobode je treba rekonstruirati kot divergentno napredovanje slovnice svobode.

Sprememba teoretskega izhodišča kot bistvenega za znanstveno odkritje se je zgodovinsko izkazala v delu Karla Marxa, ki mu je sprememba družbenega izhodišča, v tem primeru na položaj proletariata, omogočila razrešitev »uganke kapitala«. Ne glede na to je znano, da je Marx pogosto podlegel kolonialističnim predsodkom, ki so tedaj vladali.¹⁴ A še bolj problematična zadeva marksizma je poznejše epistemološko vkopanje pozicije proletariata v socialističnem gibanju, ki je zanikalo enakopravnost drugim emancipacijskim bojem, ki so potekali znotraj in zunaj razvitega Zahoda (gl. Zadnikar, 2009: 79–94). Velik del levičarske misli je, na enak način kot prevladujočo meščansko ideologijo, označevala ta v osnovi kolonialna delitev na racionalni svet in iracionalne Druge.

Prvi korak k rekonstrukciji emancipacijske misli bi bilo priznavanje multitudine bojev za dostojanstvo življenja in partnerstvo z naravo ne glede na zgodovinsko kolonialno mejo. Vznik novih globalnih družbenih gibanj v zadnjih desetletjih ponuja številne možnosti za osvoboditev znanosti od aktualne naloge služenja (državni ali korporacijski) tehnokratski regulaciji. Ta družbena gibanja se zbirajo v pisano množico vzajemnih izkušenj, ki premagujejo razdalje virtualno, z mreženjem, ali z ustanavljanjem in pridruževanjem grupacij (manifestacije, socialni forumi ipd.). Gre za *potentio*, praviloma za samodoločujočo skupnost zatiranih v odporu (Gregorčič, 2016). Dejstvo, da korporativni mediji ignorirajo te grupacije ali pa, da objavljajo in proizvajajo zgolj ekscesne »novice« (npr. spopade na protestih), ne zmanjšuje pomena in razsežnosti teh družbenih gibanj. Vzemimo samo za primer bazično (*grassroot*) gibanje *La Vía Campesina*, ki ga sestavlja 164 lokalnih in nacionalnih organizacij iz 73 držav in predstavlja več kot 200 milijonov malih kmetov, ki se zoperstavljajo neoliberalni politiki, zagovarjajo trajnostno kmetijstvo in participativno demokracijo. Še niste slišali zanje? Če ne, je to bržkone zgolj simp-

¹⁴ Sledil je Heglovi ideji o zgodovinskih in nezgodovinskih narodih in majhna ljudstva z jugovzhoda Evrope, ki jih je reakcija tedaj izrabljala za zatiranje revolucij, označil za barbarske *Volkerabfälle* (»odpadki ljudstev«, lahko tudi »smeti«).

tom prepadnega zanikanja.¹⁵

Evropska begunska in migrantska »kriza«, ki je ne moremo omejiti zgolj na leti 2015 in 2016, ponuja vrsto primerov mentalitete zanikanja med političnimi uradniki in njihovimi podporniki (mediji, akademiki) ter izvršnimi organizacijami (humanitarnimi in represivnimi institucijami). Ne glede na to pa vznika vzporedni svet od spodaj, kjer imamo na eni strani močne bazične organizacije »ilegalnih« migrantov, kot so to na primer številni *sans-papiers* kolektivi v Franciji, na drugi strani pa imamo solidarnostne kolektive, ki pripomorejo k samoorganizaciji in opolnomočenju migrantov, kot sta na primer projekta *Melting pot* in *Global project* v Italiji. Tretji način so *ad hoc* in samoorganizirane solidarnostne mreže med aktivisti in begunci ali migranti, kot je na primer zasedanje zapuščenih stavb v Grčiji in njihovo spreminjanje v samoupravne begunske centre, ali pa oblikovanje podpornih mrež vzdolž begunske balkanske poti, ali pa dobrodošlice beguncem na njihovih končnih destinacijah. Ti prostori srečevanj in skupnih bojev razkrajajo tradicionalne meje med »nami« in »njimi« z izkušanjem odprtosti in nedokončnosti kultur. Treba je priznati, da je med pretežno mladimi aktivisti, militanti in solidarnostnimi delavci zelo pomemben delež študentov in akademikov, ki lahko tudi pripomorejo k participativnemu raziskovanju, ki gre onkraj objektivirajoče znanosti. Takšno participativno raziskovanje, ki vključuje stališča beguncev in migrantov ter mnogoterost naracij, se razlikuje od motivov običajne znanosti, ki to raznolikost poskuša zaobjeti v birokratsko obvladljive in že obstoječe perspektive. Sprememba teh obstoječih perspektiv je poglobljen emancipacijski izziv za Evropo. Migranti in begunci so sprožili *crisis* v dobesednem izvirnem grškem pomenu besede¹⁶ – kot nujen izziv za spremembo evropskih institucij v smislu nove bazične demokratične in inkluzivne konstitucije. Nemoč evropske obravnave beguncev, ki se omejuje na regulacijo tokov ali pa na fašistično izključevanje, ki je zgolj ekstremno uresničevanje prvega, je komplementarna znanstvenim proceduram objektiviranja. Oba sta nezmožna dojeti obilico naracij in izzivov.

Epistemologija Juga in militantno raziskovanje

Objektivirajoče regulacije tokov in zapiranje teh na koncu poti v umetna človeška jezera in rezervoarje, intenzivira možnost izbruhov starih in novih nasilij, ne zgolj z okoljem, ampak tudi znotraj, med vsemi različnimi begunci in migranti,

¹⁵ Član *Via campesina* je tudi brazilsko *Gibanje kmetov brez zemlje* (*Movimento dos Trabalhadores Sem Terra - MST*), ki zaseda neobdelano zemljo veleposestev in tam samoupravno organizira in spreminja skupnostno življenje za več kot 1,5 milijona ljudi. Gre za najbolj množično tovrstno družbeno gibanje sploh.

¹⁶ Najprimernejši prevod pojma κρῖσις bi bil »odločitev«. Sodobno razumevanje pojma *kriza* pa je navadno povezano z neodločnostjo in pomanjkanjem volje in znanja, da bi se opustile preživele prakse.

natlačeni v bolj ali manj zaprte zmogljivosti za njihovo zadrževanje. Frustracije in razočaranja so vir izbruhov sovražnosti, rasizma in celo nasilja med begunci iz različnih delov ogroženega sveta.¹⁷ Na enak način, kot je Zahod proizvedel globalno razmejitev – poleg tega pa sprožil še nasilje na oni strani ter hkrati trdil, da je to v njeni naravi – je tokrat reproduciral enake razloge nasilja v naši navzočnosti, polni pomnoženih in zamešanih mej. Terorizem, ki se pretaka k nam čez mejo varnosti in udobja z one strani, ki bi se morala vdati stanju permanentnih katastrof, je v veliki meri zgolj *redux*. To povračilo kaže na nekompetentnost politike in določene vrste njej ustrezne »racionalnosti«, ki bi ju bilo treba opustiti. Le zgolj od znotraj in z udeležbo različnih odporiških naracij, kot so etnične ali religiozne manjšine, feministične skupine, frakcije urbanih kultur in umetniških prizadevanj za premagovanje grozot vojn in izgnanstva, lahko vzpostavimo vzajemno solidarnost in procese učenja, kar je avtentični smoter večkulturne izmenjave. Način, kako se v sirske zahodnem Kurdistanu (Rožavi) ljudje upirajo in borijo proti verskemu ekstremizmu ISIS (oz. Daesh) ter gradijo avtonomijo z radikalno enakopravnostjo med spoloma, skupnostno naravnano demokracijo (komunalizem), ekologijo in kooperativno proizvodnjo, v veliki meri presega ne le ozkogledne napačne predstave o Bližnjem vzhodu in islamskem svetu, temveč tudi radikalno presega zahodnjaške liberalno-demokratske ideje. Četudi je res, da moramo brezpogojno pomagati ljudem v stiski, v čistem Kantovem pomenu dolžnosti, je pa potem, ko se srečujemo in živimo skupaj, res tudi to, da nam ni treba tolerirati patriarhata in izkoriščanja žensk ali seksualne bede določenih migrantskih skupin,¹⁸ saj smo se že pred tem soočali s podobnimi »našimi« klerikalnimi in drugimi ekstremno konservativnimi pogledi. Po mojem mnenju ne gre za vprašanje sekularizacije, marveč odprtosti in permanentnega spreminjanja družb, danes predvsem za rekuperacijo skupnosti nasproti ekstremnemu individualizmu, ali pa prisvajanju skupnega nasproti dualizma javne in zasebne sfere, ali odgovorne rekreacije našega naravnega okolja. Te naloge zahtevajo integracijo epistemologij z druge strani meje zanikanja, tako kot so to staroselske izkušnje skupnosti in temporalnosti življenja, kmečko razmerje do zemlje, pluralnost konceptov zdravja in sploh kakovost življenja, ki je ne moremo enačiti z materialnim posedovanjem in potrošništvom. Celo bežna srečanja na Svetovnih družbenih forumih nas lahko prepričajo o zmedenosti prevladujočih prepričanj zahodnjakov o tem, da so vedenja z druge strani inferiorna in zaostala.

Sprememba družbenega izhodišča raziskovanja – od »samoumevne« ignorancje prevladujočih družbenih ved k angažiranim refleksijam možnosti – ne temelji

¹⁷ Glej prispevek Lise Schnell v *Süddeutsche Zeitung* (Schnell, 2017).

¹⁸ LGBT begunce pogosto življenjsko ogrožajo lastni sorodniki, ki hočejo izvršiti »uboj časti«, in so le redko v ospredju zanimanja (cf. Dammers, 2016). V tej zvezi smo bili po svetu priča burni debati ob članku Kamela Daouda *The Sexual Misery of the Arab World*, prevedenega v *The New York Times* (Daoud, 2016). Ta mnenja se precej razlikujejo od poskusov prikrievanja noveletnega spolnega nasilja v Kölnu ali pa od poznejših rasističnih odzivov nanj.

zgolj na priznavanju in vključevanju novih akterjev. Po Paulu Freiru takšno angažirano raziskovanje ni osredotočeno zgolj na odkrivanje in opisovanje obstoječih okoliščin, temveč tudi na emancipatornem spreminjanju življenjskih razmer. To pa vključuje tudi usposabljanje za tovrstna prizadevanja in družbene boje (Freire, 1996). Prenašanje naravoslovnega načela »objektivnosti« k normativno temelječim družbenim in humanističnim vedam, tako da se epistemološka refleksija nadomesti z epistemološko praznino, ki jo pokrivajo površne metodološke procedure, je dandanes poglavitna ideološka degradacija temeljev in smotrov teh ved. Ta filozofski problem ni nov, na voljo je precej dobrega branja, od Adornovega in Horkheimerjevega *Positivismusstreit* (Spor o pozitivizmu) iz šestdesetih let do Habermasove razdelitve znanosti, ki temelji na univerzalni pragmatiki.¹⁹ Če izvzamemo Herberta Marcuseja, ki je v poznih šestdesetih prevzel perspektivo nastajajočih novih družbenih gibanj, pa te razprave niso spremenile izhodišč, razen abstraktne ideje teoretske kritike, ter niso našle tedanjih zgodovinsko konstitutivnih vstajniških subjektivitet, ne glede na to, da je moč najti nekaj nastavkov za to (Zadnikar, 2009: 87–90). Sodobni avtorji, kot sta na primer Étienne Balibar (2003) ali Sandro Mezzadra (Mezzadra in Neilson, 2011), zlasti, kar zadeva usodo nacionalne države, nacionalizma in mej ter aktualnega vprašanja migracij, pripomorejo k neobjektivirajočim družbenim vedam in vključujejo perspektive s stališča družbenih sprememb. V enakem smislu moramo še enkrat opozoriti na delo Boaventure de Sousa Santosa in na njegov apel za preobračanje sveta na glavo v antikolonialnem pomenu besede (de Sousa Santos, 2014: 2–17). To so neogibne predpostavke vsakršnega razumnega pristopa k begunski in migrantski krizi, ki jo razumemo kot κρίσις. Razmerje med transformativnimi družbenimi gibanji in njihovo refleksijo, ki mobilizira vse intelektualne zmožnosti in ne zgolj intelektualcev in strokovnjakov, je konceptualiziral in prakticiral argentinski Colectivo Situaciones, ki je v času argentinskega gospodarskega in političnega kolapsa in upora v letu 2002 sodeloval z gibanjem piketerov oz. nezaposlenimi delavci iz predmestja Solana v Buenos Airesu (Khorasanee, 2005), pozneje pa na različnih vprašanjih, kot so seksualni klicni centri ali pa bolivijske staroselske revolucionarke. Njihova metodologija je pritegnila pozornost in sprožila sodelovanje z Antoniom Negrijem, Giorgiom Agambenom in drugimi pomembnimi filozofi. Refleksivni krogi aktivistov po svetu zdaj uporabljajo ta načela militantnega raziskovanja skupaj z nedokumentiranimi migranti in begunci. Takšno sodelovanje s stališča oblasti ni vedno sprejeto dobronamerno. Na primeru begunske krize na balkanski poti v letih 2015/2016 nismo zaznali zgolj represivnega upravljanja človeških »tokov«,²⁰ temveč tudi prepreče-

¹⁹ Polemika je preobširna, da bi jo tu obnovili, a v jedru se nanaša na status vrednot v družboslovju. Glej Adorno in dr., 1989.

²⁰ Stalna prisotnost policijskih enot za preprečevanje nemirov, oklepnikov in celo oboroženih vojakov ter rezalna žica in ograje naj bi usmerjali »tokove« in ohranjali »Drugo stran«, medtem ko se je na »naši strani« razširjala pretirana identitetna panika, ki naj bi usmerjala javno mnenje – oboje

vanje tesnejšega stika s temi ljudmi – solidarnost se je nadomestila z omejeno in nadzorovano humanitarno pomočjo. Imeli smo primere kaznovanja solidarnostne dejavnosti²¹ in celo kriminalizacije, kjer se je solidarnost zlonamerno reinterpreterala v ogrožajoče delovanje. Raziskovalcem, ki so mislili in pisali iz opisane integralne perspektive, je bil na eni strani pogosto preprečen dostop k uveljavljenim znanstvenim publikacijam, češ da niso dovolj »znanstveno nevtralni«, na drugi strani pa njihovi prispevki v avtonomnih in alternativnih publikacijah niso šteli pri ocenjevanju njihovega raziskovalnega dela. Tako se sklene krog epistemologije zamolčevanja, oziroma ohrani stanje *epistemicida*.

Sklep

Reguliranje migracijskih tokov in zajemanje beguncev v strogo nadzirane prostore ni zgolj rezultat arbitrarne (para)državne politike, ki jo podpirajo medijski in ideološki diskurzi, pa tudi subalterni rasizem, ampak ga aktivno podpirajo tudi strokovni in psevdoznanstveni postopki. Tovrstna znanost populacije naredi za predmet metodoloških postopkov in jih objektivira v gradivo, ki je primereno oblastni regulaciji. Takšni »znanstveni« postopki se izogibajo epistemološki refleksiji in brišejo novoveške emancipacijske motive iz znanosti ter jih nadomeščajo s tehnokratsko regulacijo. Razosebljanje objektiviranih populacij pa je povsem v kolonialistični tradiciji, ki jo označuje prepadno mišljenje (konstrukt Drugega) in odvzemanje glasu podrejenim z zanikanjem njim lastnih racionalnosti (epistemicid). Perspektivizem, vključevanje epistemologij Juga in sploh parcipativno raziskovanje, ki vključuje glas prezrtih in preziranih, so predpostavke dekolonizacije Severa in graditve odprte dialoške kulture. Vsakršna ohranitev in dopolnitev Evropske unije ne more mimo te tematike.

Literatura in drugi viri

- ADORNO, THEODOR W. IN DR. (1989): *Der Positivismusstreit in der deutschen Soziologie*. München: Luchterhand Literaturverlag.
- BOJADŽIEV, MANUELA IN SANDRO MEZZADRA (2015): 'Refugee Crisis' or Crisis of European Migration Policies? *Focaal: Journal of Global and Historical Anthropology*. Dostopno na: <http://www.focaalblog.com/2015/11/12/manuela-bojadzjev-and->

pa je pripomoglo k sodobni družbi strahu (Furedi, 2007).

²¹ Prvih nekaj tisoč beguncev, ki so jeseni 2015 prišli na slovenske meje, je bilo brez kakršne koli pomoči ujetih na nikogaršnji zemlji med državnima mejama. Aktiviste, ki so ljudem, izpostavljenim slabim vremenskim razmeram, delili hrano, pijačo in suha oblačila, je policija oglobila s 400 evri kazni zaradi ilegalnega prestopa meje.

- sandro-mezzadra-refugee-crisis-or-crisis-of-european-migration-policies/#sthash.amAV0jBN.dpuf (20. februar 2017).
- BOOKCHIN, MURRAY (2005): *The Ecology of Freedom. The Emergence and Dissolution of Hierarchy*. Oakland: AK Press.
- COLECTIVO SITUACIONES (2001): *Contrapoder [Counter-power]*. Buenos Aires: Educaciones de mano en mano.
- DAMMERS, TOBIAS (2016): This Is What It's Like to Be a Gay Refugee in Germany. *Vice*, 9. februar. Dostopno na: https://www.vice.com/en_us/article/yvxjgg/gay-refugees-germany-876 (10. februar 2016).
- DAOUD, KAMEL (2016): The Sexual Misery of the Arab World. *The New York Times*, 12. februar. Dostopno na: https://www.nytimes.com/2016/02/14/opinion/sunday/the-sexual-misery-of-the-arab-world.html?_r=1 (21. februar 2016).
- DELEUZE, GILLES (1992): Postscript on the Societies of Control. *The MIT Press* 59: 3–7. Dostopno na: https://files.nyu.edu/dnm232/public/deleuze_postscript.pdf (20. februar 2016).
- FREIRE, PAULO (1996): *Pedagogy of the Oppressed*. London: Penguin Education Politics.
- FUREDI, FRANK (2003): *Culture of Fear Revisited*. London, New York: Continuum Books.
- GREGORČIČ, MARTA (2017): Learning in the Self-Determining Rebel Communities. *Journal of Intergenerational Relationships* 15(1): 64–75. Dostopno na DOI: <http://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/15350770.2017.1260349>.
- HARDT, MICHAEL IN ANTONIO NEGRI (2001): *Empire*. Cambridge, London: Harvard University Press.
- KHORASANEE, DINA (2005): Odpor kot ustvarjalnost: nova družbenost v Argentini. *Časopis za kritiko znanosti* 33(222): 55–89.
- MEZZADRA, SANDRO IN BRETT NEILSON (2013): *Border as Method, or, the Multiplication of Labour*. Durham, London: Duke University Press.
- SAID, EDWARD W. (1994): *Orientalism*. New York, Toronto: Random House.
- SCHNELL, LISA (2016): »Du glaubst, hier kann es Frieden geben? Rassismus, Alkohol, Schlägereien – in den großen Sammelunterkünften für Flüchtlinge in Bayern ist Gewalt inzwischen an der Tagesordnung.« *Süddeutsche Zeitung*, 15. februar. Dostopno na: <http://www.sueddeutsche.de/bayern/asyl-dicke-luft-1.2861005> (15. februar 2017).
- DE SOUSA SANTOS, BOAVENTURA (2014): *Epistemologies of the South: Justice Against Epistemicide*. Boulder, London: Paradigm Publishers.
- WALLERSTEIN, IMMANUEL (2007): *World-Systems Analysis*. Durham: Duke University Press.
- ZADNIKAR, DARIJ (2009): Adorno and Post-vanguardism. V *Negativity and Revolution: Adorno and Political Activism*, J. Holloway, F. Matamoros in S. Tischler (ur.), 79–94. London: Pluto Press.